

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, доцента
Калаура Івана Романовича на дисертацію Бут Іллі Олександровича
на тему: «Розгляд цивільно-правових спорів третейськими судами в
Україні», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних
наук за спеціальністю 12.00.03 - цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право**

На підставі ознайомлення із рукописом дисертації, авторефератом та
оприлюдненими науковими роботами можна зробити наступний висновок.

Актуальність теми дослідження. Указом Президента України від
20 травня 2015 року №276/2015 затверджена Стратегія реформування
судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020
роки. Цим нормативно-правовий актом поставлено завдання підвищити
ефективність правосуддя та оптимізувати повноваження судів різних
юрисдикцій, у тому числі і шляхом розширення переліку способів
альтернативного (позасудового) врегулювання спорів. Одним, із таких
демократичних альтернативних способів вирішення спорів є інститут
третейського суду, як недержавний незалежний орган цивільної юрисдикції.

Світова практика врегулювання соціальних спорів поза межами
державної юрисдикції свідчить, що третейський розгляд по праву є
інститутом, здатним ефективно конкурувати з державною монополією на
здійснення правосуддя у цивільних та господарських спорах.

Однак, як вдало зауважує дисертант, в нашій державі за тривалий час, що минув з прийняття Закону України «Про третейські суди», третейський розгляд не став поширеним способом вирішення цивільно-правових спорів, що зумовлює потребу науково-теоретичного пошуку нових та конструктивних шляхів розвитку цього інституту в українському суспільстві, який би базувався на вивченні та імплементації світового досвіду розвитку цієї інституції.

Безумовно, що формування та розвиток третейського суду в нашій державі був і залишається під постійною увагою дослідників проблем вітчизняного судочинства. Втім, у наукових напрацюваннях, якими збагатилася юридична наука за останні десятиліття, відсутня однотайність поглядів на вирішення окремих теоретичних та практичних проблем розгляду третейськими судами приватноправових спорів, що вимагає їх консолідації з позиції європейських стандартів захисту прав людини.

Враховуючи наведене, можна стверджувати, що дисертація Бут Іллі Олександровича стосовно дослідження особливостей розгляду цивільно-правових спорів третейськими судами в Україні характеризується актуальністю, а результати цього дослідження можуть бути цінними як для юридичної науки, так і для нормотворчої та практичної діяльності.

Дисертаційне дослідження Бут І. О. виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні» на 2011-2015 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку Української державності та права» на 2011-2015 роки (державний реєстраційний номер 0110U000671).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Результати дисертаційного дослідження Бут І. О. є науково обґрунтованими, адже у роботі, що рецензується,

комплексно опрацьовано достатньо широкий спектр проблем, пов'язаних із розглядом цивільно-правових спорів третейськими судами в Україні.

Автором правильно та чітко визначено об'єкт, предмет, методи, мету і задачі дослідження. Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

Новизна наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації полягає, насамперед, у тому, що дисертація у вітчизняній доктрині цивільного процесуального права є першим спеціальним комплексним дослідженням теоретичних та практичних питань розгляду цивільно-правових спорів третейськими судами в Україні.

Так, вперше сформульовано визначення поняття третейського розгляду цивільно-правових спорів як сукупності процесуальних дій третейського суду та учасників третейського розгляду (сторін та їх представників, а також третіх осіб, якщо їхня участь передбачена регламентом третейського суду або угодою сторін у третейському суді для вирішення конкретного спору), спрямованих на вирішення цивільно-правового спору, переданого на розгляд третейському суду на підставі третейської угоди;

Вперше, запропоновано закріпити у Законі України «Про третейські суди» можливість укладення нетипових для вітчизняного третейського розгляду багаторівневих та альтернативних третейських угод щодо передачі цивільно-правових спорів на вирішення внутрішніх третейських судів.

Дисертантом вперше обґрунтовано доцільність об'єднання в рамках одного провадження з метою процесуальної економії розгляд компетентним судом вимог щодо оскарження рішення третейського суду та провадження з видачі виконавчого листа на його примусове виконання.

У дисертації наводяться аргументи й на удосконалення певних наукових суджень, теорій, положень.

Зокрема, дисертант запропонував доповнити видозміну третейських угод при їх класифікації за критерієм спрямованості угод на вирішення наявного чи потенційного спору, виділяючи три групи таких угод: 1)

спрямовані на передачу до третейського суду наявного спору (третейський запис); 2) спрямовані на передачу до третейського суду можливих спорів у майбутньому (третейське застереження, третейська угода *proprio vigore*); 3) змішані (генеральний третейський договір).

Поділяючи наукову позицію дослідників щодо необхідності внесення змін у ст. 389-3 Цивільного процесуального кодексу України, автор визначив за необхідне зобов'язати третейський суд, який створений для вирішення конкретного спору впродовж семиденного строку з моменту вирішення справи надіслати відповідні матеріали до компетентного суду за місцем розгляду справи на зберігання.

У положеннях новизни, що набули подальшого розвитку, дисертант додатково обґрунтовує тезу про розширення меж підвідомчості спорів третейським судам (арбітрабельності) шляхом вилучення із ст. 6 Закону України «Про третейські суди» пункти 10 та 14, відповідно до яких третейським судам не підвідомчі справи у спорах, що виникають із корпоративних відносин, справи у спорах щодо захисту прав споживачів, крім споживачів послуг банку (кредитної спілки). Положення п. 9 зазначеної статті щодо непідвідомчості справ у спорах, що виникають із трудових відносин, запропоновано доповнити фразою «крім індивідуальних трудових спорів, що можуть бути предметом розгляду комісій по трудових спорах».

Основні положення та зміст наукового дослідження. Слід відзначити, що автором обрано доволі ефективний та плідний за своїми результатами для дослідження відповідної проблематики методологічний підхід. Зокрема, окрім загальнонаукових методів дисертантом були використані історичний, формально-логічний, формально-догматичний, порівняльно-правовий, статистичний, системно-структурного аналізу, моделювання та прогнозування.

Так, застосування історичного методу дозволило дослідити у першому розділі дисертаційного дослідження становлення та розвиток третейського розгляду, виявити особливості даного інституту на певних історичних етапах.

На основі зробленого аналізу, дисертантом вдало виокремлено сім етапів історичного розвитку цього інституту, кожному з яких притаманні особливості його формування та розвитку.

У цьому ж розділі автор, рецензованої нами наукової роботи, поставив за мету з'ясувати місце третейського розгляду в системі способів альтернативного вирішення юридичних спорів. Виокремлюючи спільні та відмінні ознаки окремих видів альтернативного вирішення спорів, дисертант дійшов висновку, що у системі способів АВС третейський розгляд є самостійною формою вирішення цивільно-правових спорів про право з залученням незацікавлених незалежних осіб, рішення яких є обов'язковим для сторін, та якій притаманні як загальні принципи альтернативного вирішення спорів (рівності сторін, законності, диспозитивності), так і власні (арбітрування, добровільної згоди третейських суддів на їхнє призначення чи обрання у конкретній справі тощо).

Другий розділ дисертаційної роботи присвячений науково-теоретичному аналізу організаційно-правових засад третейського розгляду цивільно-правових спорів в Україні. З'ясовуючи поняття, види та зміст третейських угод, дисертант розглянув законодавчі та доктринальні підходи до систематизації цих угод та запропонував авторське визначення окремих їх видів, які не передбачені законодавством, однак укладаються на практиці. Йдеться, зокрема, про багаторівневі, альтернативні та гібридні третейські угоди. У цьому контексті, заслуговує на увагу висновок про факультативний статус доарбітражної стадії вирішення спору у випадку укладання багаторівневого третейського застереження.

Водночас, схвалення з позиції удосконалення національного законодавства про третейське судочинство потребують запропоновані автором доповнення до ст. 12 Закону України «Про третейські суди», якими забороняється можливість застосування в Україні односторонніх третейських застережень (с. 100)

У контексті втілення у життя положень Стратегії реформування

судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року №276/2015, заслуговує на увагу висновок дисертанта про розширення компетенції третейських судів. Зокрема, з позиції автора підвідомчість третейських судів повинна охоплювати індивідуальні трудові спори; спори щодо захисту прав споживачів; спори, що впливають з корпоративних правовідносин, оскільки виключення даних категорій спорів з арбітрабельних тільки з міркувань недопущення численних зловживань не є достатньо аргументованим.

Доречно також підтримати наукову позицію дисертанта щодо створення в майбутньому спеціалізованих третейських судів (с. 112).

Науково-практичний інтерес складає зроблене автором дослідження забезпечення позову у третейському розгляді. Виокремлюючи проблемні питання виконання ухвали про забезпечення позову, складнощі в процесі оскарження та скасування такого роду процесуальних документів дисертант запропонував власний механізм їх вирішення (с. 139) шляхом внесення відповідних змін до ст. 40 Закону України «Про третейські суди», ст. 151, ч. 2 ст. 153 та ст. 154 Цивільного процесуального кодексу України.

У третьому розділі дисертаційного дослідження розглянуто правові наслідки розгляду справи третейськими судами, порядок оскарження рішень цих судів та звернення до примусового виконання їх рішень.

Аналізуючи практику Третейського суду при Українському національному комітеті Міжнародної торгової палати щодо перегляду рішення третейського суду за нововиявленими обставинами, обґрунтовано необхідність закріплення в Законі України «Про третейські суди» права учасників третейського розгляду на оскарження рішень третейських судів у зв'язку з нововиявленими обставинами, а також визначено мінімальні гарантії щодо недопущення зловживань під час такого перегляду, зокрема, вичерпного переліку підстав перегляду рішення третейського суду за нововиявленими обставинами та граничного строку, після закінчення якого

рішення третейського суду не може бути переглянуто за нововиявленими обставинами.

Беручи до уваги суб'єктний склад, специфіку порядку розгляду, наявність особливостей судового акту, яким завершується розгляд справи, а також особливостей оскарження цього судового акту, дисертант визначає провадження щодо оскарження рішення третейського суду та провадження у справах про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду самостійними провадженнями. Втім, аргументованим є висновок про доцільність об'єднання цих двох проваджень у рамки одного провадження, що пов'язано з їхньою подібністю в процесуальному плані, а також з тими правовими наслідками, які виникають в результаті розгляду таких заяв.

Таким чином, викладене дозволяє зробити висновок, що у дисертаційному дослідженні Бут І. О. сформульовано і обґрунтовано достатню кількість новітніх для юридичної науки висновків та положень, які в своїй сукупності свідчать про певний корисний внесок автора у розвиток процесуальних досліджень в Україні.

Обґрунтованість і достовірність результатів дослідження підтверджується проведеною дисертантом науковою роботою з опрацювання фахової літератури з тематики дослідження, аналізу процесуального законодавства, дослідження матеріалів відповідної судової практики, у тому числі і практики Європейського суду з прав людини (усього 223 найменування).

Дисертація виконана на основі критичного опрацювання автором робіт вітчизняних і зарубіжних вчених, що присвячені з'ясуванню особливостей розгляду третейськими судами цивільно-правових спорів.

Результати дослідження апробовані дисертантом на дванадцяти науково-практичних конференціях, круглих столах та інших науково-практичних заходах.

Основні теоретичні положення та висновки дисертації відображено в

п'яти наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України і одній науковій статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні.

Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації, в цілому відображає структуру і наукові результати дослідження; вони є ідентичними.

Теоретичне і практичне значення результатів Сформульовані в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності – для подальшого дослідження теоретичних та практичних питань розгляду цивільно-правових спорів третейськими судами в Україні; правотворчій діяльності – для підготовки проектів законів про внесення змін до чинного цивільного процесуального законодавства України та законодавства України про третейські суди з метою удосконалення процедури розгляду цивільно-правових спорів третейськими судами в Україні; правозастосовній діяльності – при розгляді третейськими судами цивільно-правових спорів, оскарженні рішень третейських судів та зверненні їх до примусового виконання; навчальному процесі – при викладенні курсів «Цивільний процес», «Альтернативні засоби захисту цивільних прав», підготовці підручників, навчальних посібників, курсів лекцій, практикумів із зазначених дисциплін.

Зауваження та пропозиції за змістом дисертації. Позитивно оцінюючи науково-теоретичну і практичну значимість дисертаційного дослідження Бут І. О., його наукову новизну та можливість використання пропозицій і рекомендацій дисертанта для вдосконалення чинного законодавства та практики його застосування, необхідно зазначити, що окремі положення наукової роботи мають спірний характер чи викликають зауваження і вимагають додаткової аргументації в процесі захисту.

Уточнення потребує сформульоване автором визначення поняття «третейського розгляду», де зауважується що - це «сукупність правових норм, які регулюють відносини ... з вирішення цивільно-правового спору

...». Однак, у ст. 2 Закону України «Про третейські суди» третейський суд визначено як недержавний незалежний орган, який вирішує спори, що виникають не тільки із цивільних, але і господарських правовідносин. Водночас, однією із магістральних ідей дисертаційного дослідження є розширення меж підвідомчості спорів, які вирішуватимуться третейськими судами. Йдеться про спори, що виникають із корпоративних правовідносин, індивідуальні трудові спори та спори щодо захисту прав споживачів.

Недостатніми є доводи дисертанта щодо заперечення діяльності третейського суду як правосуддя. Основою такого заперечення у дисертації взято ст. 124 Конституції України та висновки Конституційного Суду України щодо статусу третейського суду. Зокрема, Конституційний Суд України визначив правосуддя як «самостійна галузь державної діяльності». Однак, в буквальному змістовному навантаженні поняття «самостійна» не збігається із поняттям «виключно державна». Неоднозначність позиції автора у вирішенні цього питання посилюється наступним його висновком: «можливе подальше зміщення акцентів у розумінні діяльності третейських судів як таких, що все ж-таки відповідають статусу органу, що здійснює правосуддя»

Додаткового обґрунтування потребує запропонований автором висновок про необхідність закріплення у тексті третейської угоди пункту щодо ознайомлення осіб з регламентом постійно діючого третейського суду (с. 104). Мотивуючи доречність такого доповнення до змісту цих угод підвищенням сумлінного ставлення осіб до укладення третейських угод, дисертант не визначив правові наслідки недотримання цього правила при укладанні третейської угоди.

Досліджуючи можливості арбітрабельності корпоративних спорів, дисертант на основі тлумачення господарського процесуального та третейського законодавства прийшов до висновку, що спори такого роду за участю кооперативів можуть бути підвідомчі третейським судам (с. 126). Втім, вирішення цього питання необхідно здійснювати в комплексі із

аналізом положень Цивільного кодексу України про організаційно-правові форми підприємницьких товариств та доктринальними напрацюваннями фахівців в сфері правового регулювання корпоративних відносин, де одноставно визначено виробничі кооперативи, разом із господарськими товариствами, юридичними особами корпоративного типу.

Науково-практичний інтерес при дослідженні порядку розгляду спорів третейськими судами сьогодні складає питання електронного документообігу. Однак, у дисертаційному дослідженні його вирішення не отримало належних науково-теоретичних напрацювань, з огляду на те, що в українській третейській практиці відомі випадки не тільки подачі електронного позову, а й третейського розгляду в режимі відеоконференцій. На наше переконання, залежність електронного документообігу у цьому виді юрисдикційної діяльності від закріплення такої можливості у регламентах третейських судів є далеко не виправданим і не відповідає вимогам сучасного стану діловодства у судочинстві.

Дисертант у розділ «удосконалено» наукової новизни дисертаційного дослідження пропонує підтримати пропозицію щодо внесення змін до ст. 389-3 Цивільного процесуального кодексу України, визначаючи метою внесення таких змін приведення у відповідність положень Цивільного процесуального кодексу до ст. 56 Закону України «Про третейські суди». Однак, такий підхід до моделювання мети внесення змін у вказаний кодифікований акт є не коректним, оскільки Цивільний процесуальний кодекс є нормативно-правовим актом вищої юридичної сили у порівнянні із Законом.

Однак вказані зауваження носять в цілому дискусійний характер і не применшують наукового та практичного значення основної змістовної частини дисертації, а також наведених у ній висновків та пропозицій.

Загальний висновок по дисертації. Дисертація Бут Іллі Олександровича є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові, самостійні, науково обґрунтовані результати, спрямовані на

вирішення конкретної для юридичної науки задачі, а саме усунення проблем у розгляді третейськими судами цивільно-правових спорів.

Підсумовуючи вищезазначене, стверджуємо, що дисертація Бут Іллі Олександровича на тему «Розгляд цивільно-правових спорів третейськими судами в Україні», що подана на здобуття її автором наукового ступеня кандидата юридичних наук, відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а сам дисертант – Бут Ілля Олександрович заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри цивільного права і процесу

Тернопільського національного економічного університету,

доктора юридичних наук, доцент

І. Р. Калаур

Підпис:	<i>І. Р. Калаур</i>
Завіряю:	<i>Г. В. Таранова</i>
Зав. загальним відділом	